

Yayın Değerlendirme / Review **Türkiye'de Prut Savaşı Çalışmaları Üzerine Bir** **Değerlendirme**

Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)¹
Haydi Osmanlı Sefere!, Prut Seferi'nde Organizasyon ve
Lojistik²

Mesut KARAKULAK*

Osmanlı İmparatorluğu 1699, Karlofça Antlaşmasıyla geniş topraklar kaybetmesine rağmen, XVIII. yüzyıla girerken hala devrinin en büyük imparatorluklarından biriydi. Lakin yükselen yeni bölgeler ve özellikle Avrupalı devletlerin hızla güçlenmesi Osmanlı devleti için zor ve uzun geçecek yüzyılların habercisi idi. Osmanlılar gibi bir fetih imparatorluğu olan Rus Çarlığı'nın yükselişi ise iki devlet arasında tahterevallı kuralını işletmiş; Rusya'nın yükselişi Osmanlı'nın düşüşünü doğurmuştur. Birçok tarihçi bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Hristiyan dünyasından bilimsel, teknolojik, ekonomik ve askeri alanlarda çok geri kalmış olduğunu savunmuştur. Aslında Osmanlı devleti batıyla kurduğu ilişkiler doğrultusunda birden geri kalmamıştı, özellikle III. Ahmed zamanında Osmanlı kısmen Batıdaki gelişmelere uyum sağlamaya çalıştı ve bir ön yenileşme çağı başladı. XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın kültür, sanat, bilim ve teknoloji alanındaki atılımlarıyla değişen ve gelişen dünyada, Osmanlılar da Avrupa ile birlikte modernleşmenin sancılarını çekmeye başladı. İşte birçok alanda değişen şartlara uyum sağlamaya çalışan Osmanlı

¹ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Enstitüsü Yayınları, 2 C. 1951-1953 s. 828.

² Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere!, Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul 2006. 248 s. ISBN: 9754589046.

*Arş.Gör., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
mesut.karakulak@hotmail.com

İmparatorluğunun XVIII. yüzyılın başlarında Ruslar ile yapacağı Prut Seferi, yaşanan gelişmeleri yansıtması açısından büyük bir önem taşır.

Prut Seferi, Osmanlı İmparatorluğunun sonunu hazırlayan Rusya ile girilmiş büyük savaşlardan birini oluşturur. Aynı zamanda da Osmanlının Ruslara karşı kazandığı ilk savaştır. Rusya ve Türkiye arasında devletlerarası ilişkilerin başlangıcından günümüze kadar geçen beş yüzyıllık bir süre zarfında iki devlet on iki kere savaşmıştır. Bunlar arasında Osmanlının yenileşme çabalarını en iyi yansıtan Prut seferi birçok yönden incelenmeye değerdir. Bu nedenle ülkemizde yapılan Prut çalışmalarına dikkat çekmek gerekir. Çünkü bu alan sadece bir savaş tarihi olmaktan daha çok Türkiye'nin yeni şartlara nasıl uyum sağladığının tarihini de içermesi bakımından yani yenileşme tarihimiz bakımından büyük önem taşır. Bu konuda yayımlanan iki kitap üzerinde durmakta fayda var. Bunlardan ilki Türk Tarihine önemli katkıları bulunan Akdes Nimet Kurat'ın *Prut Seferi ve Barışı* adlı eseridir. Diğer eser de Akdes Nimet Kurat'ın kitabında bıraktığı önemli bir boşluğu dolduran Hakan Yıldız'ın *Haydi Osmanlı Seferi! Prut Seferi'de Organizasyon ve Lojistik* adlı eseridir.

Akdes Nimet Kurat, “Prut Seferi ve Barışı” adlı eserini 1937 yılında İsveç'te Upsala Üniversitesi'nde ders verme amacıyla bulunduğu süre zarfında hazırlamıştır. Bu süre zarfında eseri için başkent Stockholm'deki İsveç Devlet Arşivi, Berlin, Viyana, Londra, Paris Lehey gibi merkezlerdeki arşiv ve kütüphanelerde yaptığı çalışmalar sayesinde zengin bir belge grubunu inceleme olanağına sahip olmuştur. Çok farklı belge türlerini değerlendirmesi Kurat'ın eserinin en müstesna yönünü teşkil etmektedir.

I. Petro'dan itibaren hızlı bir ticarî, siyasî ve kültürel bir kalkınma dönemine giren Rusya'nın bu yükseliş sürecindeki en önemli rakiplerinden birisi Osmanlı Devletidir. Bu iki devletin XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki ilk ciddi karşılaşması da Prut Seferi ile olmuştur. Bu açıdan iki devletin ilişkilerinde önemli bir yer tutan Prut Seferi, Akdes Nimet Kurat'ın bu önemli monografisinin konusunu oluşturmaktadır. Kurat bu seferde Osmanlı ordu teşkilatının hiç de fena olmadığı ve lojistik bakımdan iyi hazırlandığını kabul eder. Fakat Osmanlı Devleti'nin zaferini Türk ordusunun üstünlüğünden ziyade, Rusların yanlış hesapları, İsveç'e karşı verdikleri mücadele yanında St. Petersburg'un müdafaası için ordularının büyük bir kısmından yoksun olduklarını sebep olarak ileri sürer. Hakan Yıldız ise, bu zaferin en önemli sebebinin Osmanlı lojistiğinin kusursuz işlemesine bağlar. Zira Kurat'ın eserinin en önemli eksikliği de bu seferin lojistik kısmıdır.

Osmanlı tarihçiliğinde 'yeni askeri tarih' akımının başını çeken ve bilhassa XVIII. yüzyıl Osmanlı Rus savaşları üzerine çalışmalarıyla tanınan

Virginia H. Aksan'ın, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk. Osmanlı Harpleri 1700-1870*, adlı eserinde de Osmanlı'nın bu seferdeki başarısının kaynağı özellikle Rusların beceremediği lojistiğe ve istihbarata bağlanıyordu. Nitekim saydığımız bu sebeplerin hepsinin Prut Zaferinde etkili olduğu şüphesizdir.

Prut Seferi konusunda Türkiye'de ve hatta Dünya'da yazılan en kapsamlı eser, Türkiye ve Rusya ilişkileri üzerine yaptığı çalışmalarla dikkat çeken Akdes Nimet Kurat'a aittir. Son dönemde Türk tarihçiliğine katkılarıyla birlikte Türkiye ve memleketi Tataristan'da yeniden keşfedilen³ Akdes Nimet Kurat'ın eseri *Prut Seferi ve Barışı*, XVI bölümden oluşmaktadır. Kurat, Kitabının *giriş* bölümünde, Prut Seferi ve Barışına dair şimdiye kadar yapılan birçok dildeki araştırma eserini ve çalışma sırasında büyük oranda faydalandığı kaynakları tanıtmış ve tanıttığı eserleri de tahlil ederek bu çalışmaların eksik yanlarını ifade etmiştir⁴. Nitekim Akdes Nimet Kurat'ın eserinin tanıtımına geçmeden önce bu eserin yazılmasını hazırlayan, tarihçiliğimizde nadir rastlanan Enver Ziya Karal'ın kaleme aldığı III. Ahmed⁵ maddesinin Kurat, tarafından tenkidi ile aralarında başlayan ilmi polemikten söz etmekte fayda var. Birçok dile vakıf olan (Rus, Leh, Alman, Fransız, İngiliz ve İsveç dilleri) Akdes Nimet Kurat'ın, Karal'ın yazdığı III. Ahmed maddesi için genel eleştirisi, bazı önemli tarihlerin ve yerlerin yanlış ve eksik yazılmasının yanında kaynak ve bibliyografyadaki büyük eksiklik üzerine olmuştur⁶. Zira Kurat, Karal'ın en mühim kaynakları kullanmamasını şaşkınlıkla karşılamıştır. Kurat'ın üzerinde durduğu bu konu günümüz tarihçiliğinin de en büyük sorunudur. Osmanlı Yakınçağı konusunda değerli çalışmalara sahip olan ve birçok tarihçi tarafından bu alanda otorite olarak kabul edilen Enver Ziya Karal'ın bu tenkide cevabı ise genel olarak çok tatmin edici görünmemektedir⁷.

Kitabın ilk bölümünde, esas olarak Karlofça Barışı sonrası Osmanlı-Rus ilişkilerinin durumu ve genel olarak seyri anlatılmıştır. Bu ilişkiler içerisinde Karlofça sonrası imzalanan ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ilk zafer muahedesi olarak nitelenen 3/14 Temmuz 1700 tarihli İstanbul Antlaşması'nın altı çizilmiştir. Bu antlaşma sonrasındaki gelişen süreç ise daha ziyade Avrupa'daki "Kuzey Harbi" ve "İspanya Veraseti Harpleri"

³ Türk Tarih Kurumu ile Şehabeddin Mercanî Tarih Enstitüsü işbirliğinde "Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri" sempozyumu 25-26 Nisan 2013 tarihinde düzenlemiştir.

⁴ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.1-27.

⁵ Enver Ziya Karal, "Ahmed III" *İA*, C.3, İstanbul, 1941, s.165-168.

⁶ Akdes Nimet Kurat, " Yayınlar Üzerine, III. Ahmed ", *DTCF Dergisi*, C. 6, S. 1.2, Ankara 1948, s. 78-83.

⁷Enver Ziya Karal, " Yayınlar Üzerine, III. Ahmed : Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'a cevap", *DTCF Dergisi*, C. 6, S. 4, Ankara 1948, s. 373-379.

çerçevesinde ve Avrupa'nın doğu ve batısında gelişen bu iki harbin Osmanlı-Rus ilişkilerine etkisi minvalinde tasvir edilmiştir. Bu dönemin bir diğer dikkat çekici gelişmesi ise, İsveç Kralı XII Karl'ın (Demirbaş Şarl) Ruslara karşı yaptığı savaş ve bunun neticesinde aldığı yenilgi ile birlikte Osmanlı topraklarına ilticası olmuştur. Kurat, bu bölümde ayrıca Karlofça barışından sonra kısa da olsa bir sükûnet devrine kavuşmuş olan Osmanlı İmparatorluğunda devlet idaresiyle fazla meşgul olmayan ve harp kaybetmiş olan II Mustafa'nın hal'i ve III. Ahmed'in tahta oturmasını, imparatorluk için yeni bir sürecin başlangıcı olarak görmesi de vurgulanmaktadır (s. 37-78).

XVIII. Yüzyıl Başlarında Türkiye'nin Rusya ve Lehistanla Münasebetleri, ana başlığı ile başlayan II. bölümde, ilk olarak Rus-İsveç ilişkileri ekseninde Osmanlı-Rus ilişkileri, Rusların Paltova Zaferi dönemine kadar anlatılır. Kurat, Prut Seferi'nin başlaması ve barış akdinde Lehistan'a özel bir önem attığından dolayı Karlofça ve sonrasında Osmanlı-Lehistan münasebetlerine de bu bölümde değinmiştir. Prut öncesi önemli gelişmelerden olan İsveç Kralı Karl XII ve Mezapa'nın Osmanlı topraklarına ilticaları ve bunun sonucunda Osmanlı-Rus ilişkilerinde yaşanan gerginlik de bu bölümün konusunu teşkil etmektedir⁸.

Kitabın III. bölümü *Türkiye-Rusya Arasında Gerginlik*, ana başlığı ile başlar. Bu kısımda Baltacı Mehmed Paşa'nın sadarete getirilmesi süreci anlatılarak, onun iki sadaretinde de kahyası olan ve devrin en mühim fakat sahnede fazla görünmeyen zatı Antakyalı Osman Kahya'dan söz edilir. Baltacı'nın sadaret döneminde sarayda artık Rus düşmanlığı en üst noktaya çıktığı da yazar tarafından belirtilir⁹.

Türkiye'nin Rusya'ya Harp İlanı, başlıklı IV. bölümde, Kırım Hanı Devlet Giray'dan alınan bilgiler doğrultusunda Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş hazırlığında olduğunun öğrenilmesi sonrasında Osmanlı Devleti'nin harp değerlendirmeleri ve sefer hazırlığına değinilir¹⁰.

V. Bölüm, *Sefere Takaddüm Eden Bazı Mühim Olaylar*, başlığı ile başlar. Savaş öncesi Kırım Hanı'nın Ukrayna'ya yaptığı hücumlar, Leh Kralı August'un Osmanlı Devleti ile yürüttüğü barış müzakereleri ve Rusya'nın savaş öncesi umumî vaziyeti bu bölümün konusunu oluşturmaktadır¹¹. *Seferin Başlangıcı* başlıklı VII. bölümde, Osmanlı Devleti'nin Batıya yaptığı seferlerde mutad olan faaliyetleri anlatılarak ordunun sefer lojistiğinin temini

⁸ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 79-135.

⁹ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.136-161.

¹⁰ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.162-188.

¹¹ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 189-240.

ve toplanan donanmanın büyüklüğü konusunda mühim bilgiler verilmiştir. Savaş anlatılarında umumiyetle üzerinde durulmayan bir bahis olan sefer lojistiği konusunda Kurat'ın dönemin kaynaklarına dayanarak verdiği bilgiler, özellikle Osmanlı sefer organizasyonu hususunda önemli noktaları aydınlatmaktadır. Kurat'ın açtığı bu alanda eserini hazırlayan Hakan Yıldız, Kurat'ın ordunun iaşesi konusuna verdiği önemin üzerinde durmuş ve Prut Seferi'ni lojistik ve organizasyon açısından değerlendirilerek bu konuda Akdes Nimet Kurat'ın bıraktığı boşluğu doldurmuştur. Osmanlı ordusunun Edirne'den İsakçı ve Kartal tarafına geçişi, vilayet ve elviye Defterlerinin gösterdiği ölçüde rakamlarla belirtilmiştir. Osmanlı ordusunun hareketi sırasında öncü birlik olarak nitelendirilebilecek Mehmed Giray Han ve Tatar birlikleri düşmana ilk saldırıları yaparak düşmanın moralini ve düzenini bozmaları da bu bölümde yer alır¹².

Rus Seferinin Başlangıcı, ana başlıklı VIII. Bölümde ise, Prut Seferi'ne Ruslar tarafından bakılarak Rus Çarı Petro'nun harbe başlamadan önce izlediği yol, Rus-Boğdan ittifakı ve Osmanlı Devleti'nin Boğdan üzerindeki hâkimiyeti, Çar tarafından Boğdan Voyvodasına verilen taahhütname ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Yazar, Ruslar için oldukça önemli olan Lehistan meselesinin halli için yapılan ittifaka da değinir. Bu bölümde ayrıca Türk ordusuna karşı savaşacak Rus ordusundan, ordunun sisteminden, sayısından, kullanacağı silahlardan ve Osmanlı ordusundan farklarından bahsedilerek Petro'nun orduya ne gibi yenilikler getirdiği Rus kaynaklarına dayanılarak tasvir edilmiştir. Ayrıca Rus ordusunun lojistik açıdan eksiklikleri de bu bölümün konusunu oluşturur¹³.

Prut Seferinin İlk Safhası ana başlıklı IX. bölümde, Osmanlı Devleti'nin Rus ordusu ile karşılaşmaya kadar olan safhada öncü kuvvet olan Tatarların hareketleri sayesinde Rus ordusunun her hareketinden haberdar olduğu ve bu bilgiler doğrultusunda sefer planlarının düzenlendiğinden, Rus ordusunun ise bu hususta hiçbir ön bilgisinin olmadığından bahsedilerek Osmanlı ordusunun bu açıdan taktiksel bir üstünlüğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Prut Nehri'nin iki kıyısında orduların karşı karşıya gelmesi ve sonrasındaki süreç savaşa katılanların ağzından anlatılarak ilk ağızdan bilgiler edinilmektedir. Bu bölümde ayrıca Falçı geçidinde toplanan Osmanlı ordusunun miktarı hem Osmanlı arşiv kaynaklarına hem de elçilerin tuttuğu kayıtlarla karşılaştırılarak verilmiştir. Bu bölümde son olarak Rus ordusunun

¹² Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.241-322.

¹³ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 323-395.

Çuçora'dan Seretsi'ye kadar olan hareketi ve bu esnada Rus ordusunun vaziyeti belirtilmiştir¹⁴.

Prut Seferinin Katî Safhası, ana başlığı ile başlayan kitabın birinci cildinin sonunda yer alan X. bölümde, 18 Temmuz Cumartesi günü Rus ordusuyla başlayan çatışmalar, savaşın Osmanlı lehine gelişen safhaları ve Rusların bunun üzerine öncü birliklerini geri çekme kararı anlatılmaktadır. Kurat, kişisel değerlendirmesiyle Baltacı'nın Rus ordusunun zayıflığına dair elde olan onca istihbarata rağmen çekingen davrandığını ve bu nedenle savaşın erken safhasında Osmanlı ordusunun savaşı kazanmasını sağlayacak pek çok fırsatın değerlendirilemediğinin altını çizmektedir. Geri çekilen Rus ordusu, Tatar birliklerinin gayretleriyle Prut nehrinin bir yay halinde döndüğü (Huş Sahrası) bir kol üzerinde sıkıştırılmış, takviye Osmanlı kuvvetlerinin gelmesi ile de Rus ordusu çembere alınmıştı. Osmanlı ordusunun topları da kullanmaya başlaması ile Osmanlı ordusunun üstünlüğü bariz hale gelmesi tüm ayrıntılarıyla yazar tarafından verilmiştir¹⁵.

Kitabın ikinci cildinde yer alan XI. bölüm *Prut Barışı* ana başlığı ile başlamaktadır. Bu bölüm esas olarak Osmanlı zaferinin kesinleşme sürecini ve Rus ordusunun barış isteme teşebbüslerini konu almaktadır. Rusların mütemadiyen yaptıkları girişimler neticesinde diğer devlet adamlarının muhalefetine rağmen Baltacı, barış görüşmelerini kabul etmiştir. Bu hususta Ruslar tarafından gönderilen barış heyeti ile yapılan müzakereler ve Baltacı'nın barış kararının sorumluluğunu tek başına üstlenmemek için büyük bir meşveret meclisi toplayarak Ruslarla varılan antlaşmayı tasdik ettirmesi de bu konu dahilinde ele alınmıştır. Bu bölümde dikkat çeken diğer bir hususta muahededen önce istenen şartlar ile tasdik edilen şartlar arasındaki farklardır. Nitekim Kurat'ın da belirttiği gibi başta Çar Petro olmak üzere bütün Rus erkânı şartların hafifliği karşısında şaşırılmışlardır. Bu kısımda muahedenin Türkçe ve Rusça metni de karşılaştırılarak verilmiştir. Yazarın bu bölümde dikkatle altını çizdiği bir konuda muahedeye konulan şartların ne zaman yerine getirilmesi gerektiğine dair tek bir kelimenin olmamasıdır.

Bu bölümde Rusların Prut savaşı boyunca tek elde edebildiği ve Çar'ın mektubuyla teslim ettiği İbrail'in zaptı da anlatılmıştır. Prut sulhu akdedilirken yapıldığı düşünülen yolsuzluklar çeşitli kaynaklar karşılaştırılarak ve yolsuzlukla itham edilen kişilerin geçmişlerine de değinilerek tüm ayrıntıları ile verilmiştir. Meşhur Katerina meselesine de

¹⁴Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.396-440

¹⁵ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 441-491.

açıklık getiren Kurat, Baltacı ve XII. Karl'ın görüşmesine de yine bu bölüm de yer verir¹⁶.

Kitabın XII. bölümü *Diğer Harb Sahasındaki Hareketler*, ana başlığı ile başlar, bu kısımda 1711 seferinin başlıca gayesi olan Azak kalesinin alınması için Türk donanmasının buraya asker çıkarma teşebbüsünden bahsedilir. Prut Muahedesi 23 Temmuzda akd ve ilan edilmesine rağmen Ukrayna'da Azak civarında ve Kuban boyunda harp hareketleri devam etmiştir. Bunun en önemli sebebi ise dönem şartları içerisinde barış yapıldığına dair yollanan hükümlerin ulaşmasının zaman alması veya hiç ulaştırılamamasıdır. Bu nedenle savaşın devam ettiği diğer bölgelerde çarpışmalar aylarca sürmüştür. Bu bölümde son olarak yazar, Rus Çarının Osmanlıya karşı harbe girişirken Osmanlı idaresindeki Balkanlarda ve Tuna boyunda yaşayan Hıristiyan ahalinin Türklere karşı isyan hareketlerini sonucu oluşan Karadağ İsyanından da bahsetmektedir¹⁷.

Kitabın XIII. bölümü, *Prut Barışından Sonra*, ana başlığı ile başlar bu kısımda barış ahkâmına göre dönüş yoluna çıkan Rus ordusunun vaziyetinden bahseden yazar, Rusların savaştan galibiyet almışçasına bayraklarını kaldırarak, mızıka ve davul çalarak geçip gittiklerine de dikkat çeker. Baltacı Mehmed Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği zafer müjdesi ve bunun karşısında aldığı reaksiyonda ilgi çekicidir. Kurat, bu kısımda artık Baltacının yaptığı işlerin ne gibi neticeler doğurmakta olduğunu anlamaya başladığını belirtiyor. Bu bölümde son olarak Padişahın Ordu-yı Hümayuna gönderdiği hediyeler ve bunun sonucunda yapılan şenlikten bahsedilmektedir¹⁸.

Kurat, XIV. bölüme *İstanbul'daki Durum* ana başlığı ile başlamış, sefer devam ederken İstanbul'daki durum hakkında bilgi vererek, sarayda olup biten mühim olayları da belirtmiştir. Bu bölümde ayrıca Osmanlı ordusunun Prut'ta aldığı zafer haberinin İstanbul'a ulaşmasından sonraki olaylardan da bahsedilmiştir¹⁹.

Kitabın XVII. bölümü *Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Barışının Maddelerini Gerçekleştirmek İçin Gayreti*, ana başlığı ile başlar, bu bölümün ilk kısmında İsveç Kırallı XII. Karl ile Baltacı Mehmed Paşa arasındaki mücadeleden bahsedilir. Bu bölümde son olarak Sadrazamın İstanbul'a rahat

¹⁶ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 492-573.

¹⁷ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 574-584.

¹⁸ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 585-633.

¹⁹ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 634-652.

gidebilmesi için Ruslar ile yaptığı muahedede ki şartların yerine getirilmesi meselesi vardır²⁰.

Bu eserin son bölümü olan XVII. bölümde Yazar, *Prut Seferinin Son Safhası* ana başlığı ile başlamış ve Osmanlı ordusunun dönüş yolunu anlatmıştır. XII. Karl'ın Bender'den memleketine gönderilme meselesi ve Azak kalesinin teslimi sorunu da bu bölüm dahilindedir. Nitekim hem bu meseleler hem de Prut savaşında uyguladığı yanlış politika sonucunda Sarayda Baltacı Mehmed Paşa ve erkânına karşı bir düşmanlık havası esmeğe başlamıştı. Bunun akabinde de sadrazamın bir isyan hazırlığında olduğu haberini alan III. Ahmed, Baltacı'yı azletmeğe karar vermişti. Böylece Baltacı Mehmed Paşa'nın ikinci sadrazamlığı 26 Kasım 1711 tarihinde son bularak yerine Yusuf Paşa göreve gelmiştir²¹. Yazar kitabın *Ek* bölümünde ise Prut savaşına dair birçok dilden orjinal belgelerden parçalar sunmuştur²². Yazarın, uzun ve titiz bir çalışma sonucunda ürettiği bu eser, Prut Seferi araştırmaları ve diğer araştırmalara örnek teşkili bakımından büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Nitekim bu örneklerden biri olarak düşündüğümüz diğer bir önemli eserde Hakan Yıldız tarafından 2006 yılında yayımlanmış olan, *Haydi Osmanlı Sefere, Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, adlı eserdir.

Bu eser yazar tarafından 2000 yılında Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde hazırlanan doktora tezinin, tüm okuyuculara hitap edecek şekilde bazı değişiklikler ve eklemeler yapılarak hazırlanmasından oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlar genel itibariyle sebep, sonuç ilişkisi bakımından incelenir ve aktarılır. Fakat savaşlara büyük etkisi olan lojistik kısım ise genelde ihmal edilir. Yazar bu noktada Osmanlı sefer lojistiğinin en güzel örneklerinden biri olan Prut Seferi'ni anlatırken savaşların sadece silahla kazanılmadığını bizlere yeniden gösteriyor.

Yazar, kitabına *Okuyucuya* adını verdiği bir girişle başlıyor. Bu kısımda kitabında yararlandığı kaynaklara genel olarak değinen yazar, alışagelmış tarih kitaplarından ne kadar farklı olduğunu daha bu kısımda okuyucuya hissettiriyor. Hakan Yıldız, iki bölümden oluşan kitabının birinci bölümünde genel itibariyle XV. yy. ve XVIII. yy. Osmanlı sefer lojistiğinden bahsetmiştir. Bu kısımda yazar Klasik Osmanlı'da sefer kararı nasıl alınırdı? Sefere ne zaman ve nasıl çıkılırdı? gibi bazı sorular üzerinde durmuştur. Bu bölüme *Yeni Bir Çağın Eşiğinde Osmanlılar* ana başlığı ile başlayan yazar.

²⁰ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı* s. 653-674.

²¹ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 675-701.

²² Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s. 707-827.

18. Yüzyıla Girerken Osmanlı İmparatorluğu, alt başlığı ile konuya girerek Osmanlı Devleti'nin muazzam fetihler ve seferlerle bilinen yönünün köklü ve kaçınılmaz pek çok değişikliklere sahne olduğu bir dönemi olarak belirtiyor. Bu yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin fetihlerle genişlemeye ve bu genişlemeyle gelen gelirlere dayanan siyasi ve iktisadi düzeni yerini daha durağan bir sisteme bırakma yoluna girmiştir. Bu dönemde Osmanlı sınırlarının, devrin teknoloji ve imkânlarıyla aşılamayacak coğrafi engellerle karşı karşıya olduğunu söyleyen yazar, bu engelleri sıraladıktan sonra savaş ekonomisi çöken devletin iç dinamiklerine dönmek zorunda kaldığını ve ekonomik kargaşanın doğurduğu birçok sorunla yüzleştiğini belirtiyor. Değişen dünya düzenine ayak uyduramayan Osmanlı Devleti'nin kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek büyük bir kaosa neden olacak *Enflasyon ve Devalüasyon* ile tanışması da bu bölümün konusudur²³.

Hakan Yıldız, bu kısımda Osmanlı'nın özellikle XVI. yy. sonlarından XVII. yy. sonlarına kadarki durumunu isyanlar, ekonomik sıkıntılar, uzun savaşlar ve bu kaosla mücadele eden bir otorite olması yönüyle anlatıyor²⁴. Fakat, Yazar, XVIII. yy. başlarında Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin sonuçları ve modernleşme sancılarının Osmanlı'yı harekete geçirmesini özellikle de III. Ahmed döneminde kalkınmayı tetikleyecek gelişmeler yaşanmasının da altını çiziyor.

XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı Seferlerinin Lojistiği alt başlığı ile başlayan bu bölümde, Yazar kitabında ana temasını oluşturan *Lojistiğin* üzerinde dururken zamanla tanımının değişmesine rağmen yüzyıllar boyunca savaşların ortak paydası olarak öneminin azalmadığını vurguluyor. Yazar bu noktada Lojistik faaliyetlerinin hangi temellere dayandığını ve nasıl organize edildiğini sorarak kitabın da genel çerçevesini çiziyor. Bu bölümde ayrıca Osmanlı Devleti'nin iktisadi işleyişini açık bir dille anlatılırken bir yanda da padişahın nasıl sefer kararı aldığı, kararın uygun olup olmadığı, hangi gün sefere çıkılmasının hayırlı olacağı ve sefer öncesinde ve esnasında devlet yönetiminin nasıl aksamadan işlediği anlatılıyor²⁵.

Lojistik Sistemi kısmında, lojistik sistemin gereksinimi olan, savaş kararının alınmasından sonra Ordu sefere çıkmadan önce, güzergâh üzerinde bulunan yolların düzeltilmesi, genişletilmesi, dikenlerden, yangın tehlikesi taşıyan otlardan arındırılması, asker ve özellikle topların geçebileceği hale getirilmesi, köprülerin elden geçirilmesi işleri, ayrıca sınır kalelerinin onarılması, güçlendirilmesi, askerce takviye edilmesi, malzeme naklinde

²³ Yıldız, s.-4-5.

²⁴ Yıldız, s.8.

²⁵ Yıldız, s.13-26.

kullanılan akarsuların temizlenilerek ulaşıma açık tutulması ve daha pek çok altyapı güçlendirme faaliyeti için binlerce usta, işçi, mimarın çalıştırıldığı belirtiliyor²⁶.

İnsan Gücü, Seferberlik ve Sefer Harekâtı adlı alt başlıkta savaş kararı alınmasından sonra başlayan hazırlıklar çerçevesinde, sefere çıkacak Osmanlı ordusunu oluşturan yardımcı ve savaşçı insan gücünü bir araya getirebilmek için imparatorluğun değişik bölgelerinden yardımcı destek gruplarına ve büyüklü küçüklü askeri kuvvetlere, sefere davet için fermanlar gönderilmesi anlatılmaktadır. Yazar, *İnsan Gücünün* sefere çıkacak orduya destek için çok önemli olduğunu, bu insan gücünün içinde askeri teşkilatın yanı sıra (Yeniçeriler, cebeciler, topçular, top arabacıları, altı bölük halkı) orduya gıda, sağlık, teçhizat ve ulaşım alt yapısı ile ilgili hizmet ve ihtiyaçları karşılayan geri hizmet sınıflarının da olduğunu söyleyerek, bu geri hizmet ekipleri arasında bulunan birçok meslek grubunu da ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir²⁷.

Yazar yine bu bölümde, ordunun toplanmasından ordugahtan çıkışıyla varılacak bölgeye kadar ki durumunu ve ordunun yürüyüşünün nasıl organize edildiğini ne zaman ve ne şekilde harekete geçtiğini belirtiyor. Ayrıca bu kısımda ordunun karadan ve denizden ilerleyişini ayrıntılarıyla birlikte anlatılıyor²⁸.

Ordunun *Sefer yürüyüşü*, ise başarılı alt yapı organizasyonu neticesinde ordunun yürüyüşüne elverişli yollarda hızlı bir şekilde ilerlemesi olarak belirtiliyor²⁹.

Gıda Maddeleri, Silah ve Cephanenin Temini ve Nakliyatı adlı alt başlıkta, seferdeki en önemli ve en kapsamlı lojistik faaliyet olan ve Osmanlı ordusu için hayati önem taşıyan gıda maddeleri ile silah ve cephanenin çeşitli yöntemlerle temini, depolanması ve gerektiğinde askeri kuvvetlere ulaştırılması üç alt başlık altında, (tedarik, depolama ve nakliyat) anlatılmıştır. Yazar genel olarak *tedarik* diyebileceğimiz erzak, silah ve mühimmat ihtiyacının karşılanması çalışmalarında devletin, bazı temel kurallar koyduğunu söylüyor. Bu kuralların da genel itibarıyla hem ordu için gerekli tarım ürünlerinin ve bu ürünlerin halk için gerekli olan kısmının dengeli bir şekilde sağlanmasından geçtiğini belirtiyor. Yazar Osmanlı sefere çıkarken geride kalan halkın kıtlıkla karşı karşıya kalmaması için önlemler

²⁶ Yıldız s.27-35.

²⁷ Yıldız, s. 37-45.

²⁸ Yıldız, s. 45-51.

²⁹ Yıldız, s. 51-56.

aldığının altını çizmiştir. Bu bölümde alınan bu gıda maddelerinin ne gibi yöntemlerle alınıp satıldığı da detaylarıyla açıklanmıştır³⁰.

Seferde Ordunun Beslenmesi, üzerinde durulan önemli bir konu idi. Bu nedenle savaşa katılan ordunun ne çeşit yiyecekler tükettiği, özel ihtiyaçlarını nasıl karşıladığı, Avrupa ile karşılaştırıldığında ne gibi avantaj ve dezavantajlarının olduğu, tüm bu gereksinimlerini sağlanması için nasıl bir lojistik ağ kurulduğu en küçük ayrıntısına kadar tasvir edilmektedir. Yiyeceklerin nasıl sıcak ve soğuk muhafaza edildiği de Osmanlı lojistiğinin mükemmeliyetini görmek açısından önemli bir husus olarak vurgulanmıştır³¹.

Silah ve Cephanesinin Temini aşamasında ise ordunun ihtiyacı olan silah ve cephanenin nereden ve kimler tarafında temin edildiği anlatılmaktadır. Sefer için gerekli olan erzak ve mühimmatın *Depolama* aşamasının nasıl yapıldığı, ordunun gidiş, savaşma ve dönüş evrelerini içeren uzun süreli seferberliğindeki tüketim ihtiyaçlarının toplanma aşamaları da üzerlerinde durulan diğer hususlardır. Toplanan erzak, silah ve cephanenin ihtiyaç duyulduğunda orduya nasıl, hangi araç ve yollarla ulaştırıldığı da *Nakliyat* başlığı altında anlatılmıştır.

Yazar son olarak bu bölümü şu cümlelerle özetler, *Osmanlı sefer yönetim sistemi, savaşın nakdi kaynaklarının iyi ve verimli yönetildiği bir maliye ile her türlü hazırlık ve destek faaliyetlerini içeren özgün lojistik organizasyonlara dayanmaktaydı. Sefer harcamaları için genelde merkezi hazine yerine yerel vergi kaynaklarının tahsis edilmesi bu yönde lojistik destek sağlanması ordunun herhangi bir maddi sıkıntı çekmeden ilerleyebilmesi sağlamıştır. Savaş için gereken insan gücünün seferberliğinden orduya her türlü ikmalin yapılabilmesine kadar seferle ilgili tüm faaliyetler ise aylar önceden planlanan ve birbiriyle dolaylı ya da doğrudan bağlantısı olan yüzlerce organizasyon çerçevesinde ele alınmıştı. Bu işlerin uygulanmasında disiplin ve verimli iş bölümü öne çıkmaktadır*³².

Kitabın ikinci bölümünü ise, Prut Seferi örneğiyle bir seferin lojistiğinin tüm yönlerinin bahsi oluşturmaktadır. Yazar bu bölümde lojistik kısmını da üç başlık altında incelemiştir. Bu başlıklardan önce *Bir Seferin Hikâyesi* üst başlığı ile kitabın ikinci bölümüne başlayan yazar kitap içerisinde yer yer

³⁰ Yıldız, s. 57-64.

³¹ Yıldız, s. 65-73.

³² Yıldız, s. 74-84.

verdiği hikâyelerle adeta o devri okuyucuya yeniden yaşatmış ve konuyu daha anlaşılır kılmıştır³³.

1711 Osmanlı-Rus Savaşı'na Yani Prut Seferi'ne Doğru, alt başlığında, 1699 Karlofça Antlaşması ve Avrupa'nın genel durumundan bahsedildikten sonra Prut seferini hazırlayan siyasi ve iktisadi sebepler üzerinde durularak sefer kararının alınması aşamasına kadarki süreç genel ifadelerle özetlenmiştir³⁴. Bu başlıktan sonra *Mimarbaşı ile Casusun Hikâyesi* ile okuyucuyu konuya iyice ısındıran yazar³⁵, artık kitabında ana konusunu oluşturan, Osmanlı Devleti'nin *Prut Seferi'nin Lojistik Yönetimi* alt başlığıyla, Prut seferinin lojistiğine giriş yapıyor. Yazar bu seferin hazırlıklarını klasik sefer yönetim sistemine uygun olarak üç ana organizasyon başlığı altında topluyor. Bunlar; *altyapı organizasyonu, askeri kuvvetler ve seferberlik organizasyonu ve gıda, silah ve cephane organizasyonu*.

Altyapı organizasyonu alt başlığında, Prut Seferi'nin en önemli hazırlık aşamalarından biri olarak nitelenen, lojistik organizasyonu tanımlandıktan sonra, seferin gerçekleştiği Rumeli bölgesi ve Doğu Avrupa coğrafyası üzerindeki alt yapı çalışmaları üzerinde durulmuştur. Yazar bu alt yapı çalışmalarını, *Sınır Kalelerinin Bakım ve Onarımı, Karayollarının Onarımı ve Temizlenmesi, Köprülerin Yapım ve Onarımı*, şeklinde üç başlık altında değerlendirmiştir³⁶.

Askeri Kuvvetler ve Seferberlik Organizasyonu, kapıkulu ordusu alt başlığında, Prut Seferi'ndeki lojistik çalışmalarda askeri destek, koruma ve güvenliği sağlama gibi büyük katkıları olan *Kapıkulu* ordusunun en önemli askeri kuvveti olan “yeniçerilerin” üzerinde durulmuştur. Yeniçerilerin Osmanlı ordusunun kesintisiz ikmal yapılmasında hayati önemi olan destek hatlarının korunmasında oynadıkları mühim rol değerlendirilmiştir³⁷.

Yıldız, bu bölümün *Eyalet Kuvvetleri* kısmında, imparatorluğun geniş toprakları üzerindeki farklı uzaklıktaki bölgelerden hareket eden askeri kuvvetlerin emredilen yer ve tarihte ana toplanma merkezlerine hangi yollarla ve nerelerden ulaşmaya çalıştıklarından bahsetmiştir. Bu başlıkta ayrıca eyalet kuvvetlerinin seferberlik hareketi ve sefer yürüyüşünü gösteren özel bir haritaya da yer verilmiştir³⁸. Prut Seferi içerisinde *Kırım*

³³ Yıldız, s. 87-91.

³⁴ Yıldız, s. 93-101.

³⁵ Yıldız, s. 103-105.

³⁶ Yıldız, s. 107-124.

³⁷ Yıldız, s. 125-127.

³⁸ Yıldız, s. 128-133.

Tatarlarının ne gibi bir misyon üstlendiği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun değişen stratejilerinden de bu kısımda bahsedilmiştir.

Yazar bu bölümün *Yabancı Askeri Kuvvetler* başlığında, Osmanlı ordusunun düzenlediği bu seferde mevcut siyasi şartlar gereği ordu içerisinde bulunan yabancı askerlerden bahsederek onların kimlerden oluştuğunu ve ne gibi görevlerde bulunduğunu belirtmiştir³⁹.

Geri Hizmet Grubu kısmında ise seferde ordunun ihtiyaç duyduğu destek hizmetleri için çeşitli yardımcı ekipleri bünyesinde bulunduran esnaf ve zanaatkarların oluşturduğu gruptan bahsedilmekte ve Prut Seferine hangi meslek grubundan esnaf ve zanaatkarların katıldığı belirtilmektedir⁴⁰.

Yıldız, son olarak bu kısımda görevi Karadeniz ve Boğazlara göz diken Rus donanmasını ne pahasına olursa olsun Karadeniz'e sokmak olan *Donanmadan* bahsetmektedir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nde tersanelerin gelişimini ve gemi yapımını, Prut Seferi için Karadeniz'e açılan donanmanın hacmini, gemi türlerini, donanma ile savaşa katılan insan gücünü, denize açılan gemilerin ne gibi görevleri olduğunu belirtmiştir⁴¹.

Sefere İlk Adım, alt başlığında Yazar, İstanbul'daki kapıkulu birliklerinden meydana gelen merkez ordusunun (ordu-yı hümayûn), ne kadar sürede hazırlıklarını tamamladığını, İstanbul'un bu sıralarda ne vaziyette olduğundan sefer yürüyüşüne geçmeden yapılacak son prosedürlerden bahsetmektedir. *Sefer Yürüyüşü* kısmında ise, Osmanlıda geçmiş yüzyıllardan beri uygulanan ve klasikleşmiş yöntemlere göre yapılmakta olan ordunun hareketinden bahsetmektedir. Buna göre ordunun savaş alanına nasıl ve hangi yöntemlerle ulaşmaya çalıştığı ve nasıl bir yol izlediği bahsedilmektedir. Ayrıca, Osmanlı ordusunun sefer yürüyüş güzergâhı ve menzillerini gösteren özel bir harita da kitaba eklenmiştir⁴².

Kitabın ikinci bölümünün son alt başlığı olan *Gıda, Silah ve Cephaneye İkmal Organizasyonu*, Yazar tarafından Prut Seferi'nin en önemli lojistik organizasyonu olarak belirtilmiştir. Gıda, Silah ve cephanenin belli şartlarla satın alınarak depolanması, çeşitli nakil araçlarıyla orduya sevkıyatı ve finansman için gerekli kaynakların bulunması gibi oldukça karmaşık ve ayrıntılı çalışmaların yönetimi, planlı ve disiplinli bir organizasyonla yürütülmesi bu kısımda anlatılmaktadır. Genel itibarıyla bu organizasyonun ana hedefi, geniş bir savaş coğrafyası üzerinde sürekli hareket eden orduya

³⁹ Yıldız, s. 134-135.

⁴⁰ Yıldız, s. 135-136.

⁴¹ Yıldız, s. 137-140.

⁴² Yıldız, s. 141-160.

yeterli, hızlı ve kesintisiz ikmal yapmaktı. *Gıda Maddelerinin Temini ve Nakliyatı* başlığı altında, seferde ordunun beslenmesi için gerekli gıda maddelerinin, nüzül, sürsat ve mubayaa (satın alma) denilen başlıca üç yöntemle temin edildiği anlatılmaktadır⁴³.

Bu kısımda seferde ordunun temel gıda maddelerinin neler olduğunu, nasıl ve kimler tarafından temin edildiğini, gıdaların fiyatlarının nasıl belirlendiğini, arz talep dengesinin nasıl korunduğunu ve ne gibi sorunlarla karşılaştığı mevzubahis edilmiştir⁴⁴.

Yazar seferde tüketilen *hazır yiyeceklerden* bahsederken Prut Seferi için önemli kaynaklardan biri olan Dimitri Kantemir'in tuttuğu kayıtlarda yeniçerilerin düşman topraklarına ayak basana kadar her gün taze ekmek istediklerini ve bir gün önce ya da iki kez pişen ekmeklere ellerini bile sürmediklerini belirtmesi ilgi çekici olmakla beraber Osmanlı lojistiğinin ne kadar hızlı işlediğinin de göstergesidir⁴⁵.

Gıda Maddelerinin Depolanması ve Sevkiyatı, kısmında, Prut Seferi'nde ordunun ihtiyacı olan gıda maddelerinin tedarik edilmesini büyük bir başarı olarak belirttikten sonra sefer için sağlanan erzakın önceden temin edilip depolanmasını ve ihtiyaç duyulan yer ve zamanda hareket halindeki orduya ulaştırılabilmesinin de son derece önemli olduğunu altı çizilmiştir. Sefer hazırlıkları sırasında askeri kuvvetlerin beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için mubayaacılar tarafından toplanan zahirenin; hava ve iklim koşullarından etkilenmemesi ve niteliklerini kaybetmemesi ve orduya ulaşması için ne gibi yollar izlendiği ve nereden, nasıl taşındığı yine bu kısımda belirtilmiştir⁴⁶.

Silah, Cephane Temini ve Nakliyatı, kısmında ise, XVII. ve XVIII. yy. Osmanlı Devleti'nin modern silah teknolojisinde Avrupa'nın gerisine düştüğü ve bunun sebepleri sıralanırken Prut Seferinde geçmiş seferlerden farklı olarak daha fazla ateşli silah toplandığı belirtilmiştir. Osmanlı ordusunun bu seferde ne gibi silahlar kullandığı ve bunların sevkiyatının nerede ve nasıl gerçekleştiğine de bu kısımda yer verilmiştir⁴⁷.

Yazar son olarak kitabının genel çerçevesini anlattığı *Seferin Ardından* kısmında Prut Seferini Osmanlı klasik sefer lojistiğinin en etkili uygulandığı son büyük sefer örneklerinden biri olarak belirtmiş ve modernleşme yolundaki Rus ordusu karşısında Osmanlı ordusunun, modernleşme öncesi

⁴³ Yıldız, s. 161.

⁴⁴ Yıldız, s. 162-176.

⁴⁵ Yıldız, s. 177-180.

⁴⁶ Yıldız, s.180-190.

⁴⁷ Yıldız, s. 190-197.

dönemindeki lojistik üstünlüğünün büyük olasılıkla son zaferi olduğunu ifade etmiştir⁴⁸. Hakan Yıldız'ın eserinin Lale Devri uyarlaması olup bir nevi devamı niteliğinde, olan ve Serdar Genç tarafından yazılan "*Lale Devrinde Savaş, İran Seferinde Organizasyon ve Lojistik*" adlı eser Yıldız'ın bu tezini destekler niteliktedir.

Yıldız kitabına ek olarak Arşiv belgelerinde Osmanlı Türkçesine göre telaffuz edilmiş olan ve kitabın içerisinde de yer verilmiş olan yer isimlerini bugünkü kullanımları ile tespit ederek, *Eski ve Yeni Kullanımları Belirlenebilen Yer İsimleri* başlığı altında sunmuştur⁴⁹. Yazar ayrıca sade bir anlatım yolu izlemesine rağmen metin içerisinde açıklamadığı tarihi deyim ve terimlerin konu bütünlüğü içerisinde tanımlamalarını *Sözlük* başlığı altında yapmıştır⁵⁰.

Sonuç olarak, Akdes Nimet Kurat'ın eseri Türkiye'de tarih araştırmalarına emsal teşkil edebilecek bir çalışma olması bakımından büyük önem taşır. Bu eser hem kaynak toplama hem saha araştırma aşaması ile kusursuz bir sürecin ürünüdür. Eser sahip olduğu problematik, analitik yaklaşım ve bilimsel duyarlılığı ile Türkiye'de seminer derslerinde incelenecek bir çalışma hüviyetindedir. Bu nedenle eser bütün yönleriyle (kaynak toplama, saha araştırması, tenkid kısmı v.b) tarihçinin nasıl bir süreci izlemesi ve bir tarih eserinin nasıl yazılması gerektiğini akademik anlamda bizlere öğretmesi açısından iyi bir örnektir.

Aslında Kurat yaptığı araştırmalarla ve bunun sonucunda elde ettiği bilgi birikimiyle bu konuyu yazabilecek en yeterli isim durumuna gelmiştir. Nitekim yazarın diğer eserlerinden olan *Türkiye ve İdil Boyu, Türkiye ve Rusya*, çalışmaları da bu bilgi birikimi neticesinde Türkiye'de ve Dünya'da yazabilecek en ehil isim tarafından yazılmıştır.

Hakan Yıldız'ın eseri ise, özelde Prut olmak üzere Osmanlı sefer bölgesi lojistiğini anlatan bir çalışmadır. Bu nedenle Akdes Nimet Kurat'ın eserini tamamlaması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

⁴⁸ Yıldız, s. 199-201

⁴⁹ Yıldız, s. 217-218.

⁵⁰ Yıldız, s. 219-226.